

ΘΕΣΣΑΛΙΑ: Η ΜΕΓΑΛΗ ΒΛΑΧΙΑ

Στην πατρώα μας Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία η Θεσσαλία ονομάζονταν Μεγάλη Βλαχία η Θεσσαλία. Μικρή Βλαχία ονομάζονταν η Αιτωλοακαρνανία που οι Οθωμανοί κατακτητές ονόμασαν Κιουτσούκ Ουλάχ στα τούρκικα. Έτσι προήλθε πολύ αργότερα το αδόκιμο προσωνύμιό μας Κουτσόβλαχοι! Γιατί, όμως, Μεγάλη Βλαχία η Θεσσαλία; Και ποιοί οι Βλάχοι;

Οι Βλάχοι είναι οι τελευταίοι Έλληνες που ακόμη διασώζουν προφορικά μιαν εκδοχή της δημώδους Λατινικής. Ωστόσο, οι ιστορικοί Πολύβιος τον 1^ο αιώνα μ.Χ. και Ιωάννης ο Λυδός τον 6^ο αιώνα αναφέρουν ότι υπό την ήδη μακράιωνα ρωμαϊκή κυριαρχία όλοι οι Έλληνες στον ευρύτερο ελληνικό χώρο, εκτός από τα παράλια και τα νησιά, χρησιμοποιούσαν στον δημόσιο κυρίως λόγο την λατινική.

Εντωμεταξύ, όπως μαρτυρεί ο Δίων ο Κάσιος, ο Ρωμαίος Αυτοκράτωρ Αντωνίνος ο Ευσεβής μεταξύ 138-161 μ.Χ. συγκρότησε πέντε Ρωμαϊκές Λεγεώνες: Θεσσαλίας, Ηπείρου, Αιτωλίας, Ακαρνανίας και Μακεδονίας. Σε κάθε Λεγεώνα υπηρετούσαν δια βίου 16.000 αυτόχθονες ορεισίβιοι Έλληνες ακολουθούμενοι από τις πολυμελείς οικογένειές τους. Λατινοφώνησαν, φυσικά. Επί πλέον το 212 μ.Χ. ο Αυτοκράτωρ Καρακάλλας αναγνώρισε ότι όλοι οι υπήκοοί του ήσαν πια ισότιμοι Ρωμαίοι πολίτες. Cives Romani. Αρμάνοι δηλώνουν έως τώρα αγέρωχοι οι Βλάχοι: Ρωμιοί στην Μεγάλη Ρωμιοσύνη του Βασιλικού Γένους των Ρωμαίων.

Επί 1.300 χρόνια οι Βλάχοι φύλαγαν τις στρατηγικές κλεισούρες, την Εγνατία Οδό και τις Βασιλικές Στράτες. Παρέμειναν Ακρίτες της πατρώας μας Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέχρι τέλους. Στα Ακριτικά Τραγούδια του ο πιστός Λαός τους υμνούσε εξ αρχής με θαυμασμό:

Ωσε να στρώσει ο Κωνσταντής κι Αλέξης να σελώσει / ευρέθη το Βλαχόπουλο στον μαύρο καβαλάρη / Στο έμπα μπήκε σαν αϊτός, στο ξέβγα σαν πετρίτης / Στο έμπα χίλιους έκοψε, στο ξέβγα δυο χιλιάδες / και στο καλό το γύρισμα κανέναν δεν αφήνει.

Τους περιέγραψαν αντρειωμένους στα Χρονικά τους επί 900 χρόνια οι Πρίσκοι, Θεοφύλακτοι Σιμοκάτης, Θεοφάνης, Προκόπιος, Γεώργιος Κεδρηνός και Άννα Κομνηνή. Στο Στρατηγικό του τον 11^ο αιώνα ο Ιωάννης Κεκαυμένος μας ονομάζει «γένος άπιστον και πονηρόν» που τάχα κατέβηκε από την πλούσια Δακία, τη σημερινή Ρουμανία. Είχε τους λόγους του γιατί τον συνέτριψαν.

Στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία η Θεσσαλία με 17 πόλεις αποτελούσε την 7^η Επαρχία του Θέματος Ιλλυρικού και ανέκαθεν διέθετε πλήρη αυτονομία με δικό της Ηγεμόνα που συχνά ήταν Στρατηγός Ελλάδος με έδρα τη Λάρισα. Υπό τον Αυτοκράτορα Αλέξιο Α΄ Κομνηνό (1081-1118) έλαβε επί πλέον τον τιμητικό τίτλο Σεβαστοκράτωρ.

Όταν ο Αυτοκράτωρ Βασίλειος Β΄ ο Μακεδών, ο μετέπειτα Βουλγαροκτόνος, τέλος του 10^{ου} αιώνα, συγκέντρωσε όλη την εξουσία στο Ιερόν Παλάτιον και κατέλυσε την αυτονομία των Επαρχιών -πρώτα στα Μικρά Ασία- η αυτόνομη Επαρχία Θεσσαλίας αντιστάθηκε και οι Βλάχοι συμάχησαν με τον Τσάρο Σαμουήλ που είχε επονομασθεί «Αυτοκράτωρ Βουλγάρων και Ρωμαίων». Ο Σεβαστοκράτωρ Θεσσαλίας Νικολιτζάς (Νικόλτσιου στα βλάχικα, Νικολάκης) το 985 του παρέδωσε τη Λάρισα από όπου ο Σαμουήλ απήγαγε τα λείψανα του πολιούχου της Αγίου Αχιλλείου και εκατοντάδες Θεσσαλούς τεχνίτες που ανήγειραν στο ομώνυμο νησί της Πρέσπας την λαμπρή Βασιλική του Αγίου Αχιλλείου, έδρα Αρχιεπισκοπής.

Σε ελάχιστα χρόνια, όμως, το 997 ο Σαμουήλ υπέστη πανωλεθρία στον Σπερχειό, η Λάρισα παραδόθηκε και ο Νικολιτζάς αιχμαλωτίστηκε. Αλλά ο Βουλγαροκτόνος του χάρισε την ζωή και τον επανέφερε στο αξίωμα του

Σεβαστοκράτορας επειδή χρωστούσε μεγάλη χάρη στον πατέρα του. Γι' αυτό, ενωρίτερα, του είχε απονεμίσει το πρόσθετο οφφίκιον Αρχηγός των Βλάχων. Ωστόσο, ο Νικολιτζάς αποστάτησε πάλι και κατέληξε φρούραρχος της Βερούιας υπό τον Σαμουήλ. Το 1001 ανακαταλήφθηκε η Βέροια και τότε ο επίορκος Νικολιτζάς αποκεφαλίστηκε.

Οι Βλάχοι ονομάζονται Οδίται επειδή είναι οι φύλακες των βασιλικών οδών. Ο Γεώργιος Κεδρηνός αναφέρει ότι, τέλη του 10^{ου} αιώνα, Βλάχοι Οδίται «ανήρεσαν», Καστοριά κοντά στο Πισοδέρι «παρά τας Καλάς Δρυς». Το τοπωνύμιο παραφράζει στην ελληνική γλώσσα το βλάχικο «κάλεα ντι ρης», δηλαδή δρόμος του ρήσου, του Λυγκός. Επειδή εκεί αφθονούσαν οι λύγκες, όλη η περιοχή ονομάζεται Λυγκηστίς από τα αρχαιότερα χρόνια μέχρι σήμερα.

Μετά πενήντα περίπου χρόνια, ο Αυτοκράτωρ Αλέξιος Α΄ Κομνηνός επέβαλε βαρείς φόρους πληρωτέους σε χρυσά νομίσματα στους Βλάχους που έως τότε πλήρωναν μόνον σε είδος (μαλλί, προβιές, δέρματα, κάπες). Τότε η Θεσσαλία επαναστάτησε ακόμη μια φορά. Απεστάλη εναντίον της πολυάριθμο στράτευμα υπό τον στρατηγό Ιωάννη Κεκαυμένο που ανυψώθηκε στο αξίωμα Κατακαλών - Αρχιστράτηγος. Οι Βλάχοι της Θεσσαλίας τον συνέτριψαν. Και τους βρίζει. Αυτοί, όμως, παρέμειναν αήττητοι. Λίγα χρόνια αργότερα το 1159 τους συνάντησε έξω από τη Λαμία ο Ραβίνος Βενιαμίν ο εκ Τουδέλας και τους περιγράφει:¹

«Εδώ βρίσκονται τα σύνορα της Βλαχίας που οι κάτοικοί της ονομάζονται Βλάχοι. Μήτε εις Θεόν μήτε εις Βασιλέα πιστεύουν. Είναι αλαφροί και γρήγοροι σαν ζαρκάδια και κατεβαίνουν από τα βουνά τους στους ελληνικούς κάμπους και τους ληστεύουν. Κανείς δεν ρισοκινδυνεύει πόλεμο μαζί τους ούτε μπορεί να τους υποτάξει».

Όταν το 1204 οι Σταυροφόροι άλωσαν την Κωνσταντινούπολη και διεμέλισαν την πατρώα Αυτοκρατορία μας, η Θεσσαλία δεν υπετάγη αλλά προσήλθε στο Δεσποτάτο της Ηπείρου. Πλησίαζε το τέλος, όμως, και οι Οθωμανοί κατέρχονται στη Θεσσαλία. Εκεί, τους αντιμετωπίζει ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος εξορμώντας από τον Μυστρά πριν ακόμη στεφθεί Αυτοκράτωρ. Οι Βλάχοι της θεσσαλικής Πίνδου μάχονται στο πλευρό του. Το 1960 ο ιστορικός W. Miller γράφει:²

«Τότε οι Βλάχοι της Πίνδου ρίχτηκαν από ψηλά κατά των Τούρκων στον μεγάλο θεσσαλικό κάμπο».

Η Πόλη πέφτει, οι Οθωμανοί κυριαρχούν αλλά οι Βλάχοι της Θεσσαλίας -και παντού αλλού- επαναστατούν. Ο Επίσκοπος Τρίκης Διονύσιος, αποκαλούμενος Φιλόσοφος και Σκυλόσοφος, καθαιρείται αλλά τον Σεπτέμβριο 1612 εισβάλλει στα Γιάννενα με οκτακόσια παλληκάρια, κυρίως Σουλιώτες και Βλάχους από το Μαλακάσι. Χάνει, πιάνεται και οι Οθωμανοί τον γδέρνουν ζωντανό. Το 1809 επαναστατεί στην Καλαμπάκα ο παπα-Θύμιος Βλαχάβας. Ο Αλή πασάς τον γδέρνει ζωντανό -κι αυτόν- στα Γιάννενα.

Εντωμεταξύ η Θεσσαλία προσφέρει στο Βασιλικόν Γένος των Ρωμαίων τον Εθναπόστολό του, τον Εθνομάρτυρά του και τον Οραματιστή του. Είναι ο Ρήγας ο Βελεστινλής. Γεννήθηκε το 1757 στον βλαχομαχαλά του Βελεστίνου της Θεσσαλίας, όπου παραχείμαζαν τα τσελιγκάτα από το Περιβόλι της Πίνδου, γενέτειρα των γονέων του. Ο πατέρας του εκτελούσε μεταφορές και γι' αυτό επονομάσθηκε στα βλάχικα κυρατζής που στα ελληνικά εξευγενίσθηκε σε Κυριαζής. Ο Ρήγας διδάχθηκε τα ελληνικά γράμματα στη Ζαγορά του Πηλίου και στα Αμπελάκια, ενώ τα δίδαξε στον Κισσό του Πηλίου.

¹ Κυριάκος Σιμόπουλος, *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, Αθήνα 1972, σ. 223 κ.ε.

² W. Miller, *Η Φραγκοκρατία στην Ελλάδα*, Αθήνα 1960, σ. 475.

Ως Αρμάνος ένιωθε μέσα του το εύρος της πατρώας Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και ατένιζε τους πιο ευρείς ορίζοντες από την κορυφή. Όταν σκότωσε τον Τούρκο αγά, επειδή προσέβαλε τον πατέρα του, κατέφυγε στην προστασία των Βλάχων: πρώτα στον αρματολό θείο του Πάνο Ζήδρο του Βλαχολείβαδου και μετά στον αρματολό του θεσσαλικού Ολύμπου Πάνο Τσάρα, πεθερό του θείου του, που τον έστειλε στο Άγιον Όρος στον Μετσοβίτη διευθυντή της Αθωνιάδος Σχολής Κωνσταντίνο Τζαρτζούλη. Από εκεί έφτασε συστημένος στο Φανάρι και μετά υπηρέτησε τον Φαναριώτη Ηγεμόνα της Βλαχίας Νικόλαο Μαυρογένη ενώ μελετούσε συνάμα στην περιώνυμη Ελληνική Ακαδημία του Βουκουρεστίου όπου φοιτούσε ο Βλάχος Μέγας Διδάσκαλος του Γένους Νεόφυτος Δούκας από τα Σουδενά. Εκεί ο Ρήγας έγραψε τα επαναστατικά έργα του. Το 1797, ενώ μεσουρανούσε ο Μέγας Ναπολέων και το ιδεώδες της Γαλλικής Επανάστασης, ο Ρήγας πήγε στη Βιέννη όπου έλαμπε η Βλαχόφωνη Ρωμιοσύνη και τον αγκάλιασε. Εκεί τύπωσαν τα έργα του οι Βλάχοι αδελφών Μαρκίδαι Πούλιου που εξέδωσαν την πρώτη ελληνική εφημερίδα με τίτλο *Εφημερίς*.

Με σκοπό να συναντήσει τον προελαύνοντα Ναπολέοντα και να τον πείσει να απελευθερώσει την Ελλάδα, μετέφερε κιβώτια τα επαναστατικά βιβλία του παραμονή Χριστουγέννων στην Τεργέστη όπου, όμως, προδομένος συνελήφθη. Μετά μακρές ανακρίσεις στη Βιέννη οι Αυστριακοί τον παρέδωσαν μαζί με 7 συντρόφους του, Μάρτιο του 1798, στον Οθωμανό πασά του Βελιγραδίου που επί τέσσερις μήνες τον βασάνιζε αλυσοδεμένο στο Φρούριο Νεμποίτσα Κούλα. Τη νύχτα της 10^{ης} Ιουλίου 1798 οι Οθωμανοί στραγγάλισαν τον Ρήγα και τους συντρόφους του. Πέταξαν τα βασανισμένα κορμιά στον Δούναβη. Μαζί του και ο Βλάχος σύντροφός του Θεοχάρης Τουρούντζιας από τη Σιάτιστα. Η Ιστορία, όμως, άρχισε να κινείται μπρος και τίποτε δεν μπόρεσε να την σταματήσει. Ο σπόρος του Ρήγα κάρπισε.

Οι ωροδείκτες της Ιστορίας κινήθηκαν μπροστά. Μπροστά οι Θεσσαλοί Βλάχοι: Γ. Σβαρτς στα Αμπελάκια, Μεσολόγγι, Επανάσταση το 1854, Μακεδονικός Αγώνας, Σαραντάπορο, Εθνική Αντίσταση, όμηροι στην Ιταλία οι πρόκριτοι της Λάρισας!

Κάθε λέξη και ένα ιστορικό κεφάλαιο. Δικαιούνται σεβασμό και ευγνωμοσύνη.

Ν. Ι. Μέρτζος